

УДК 343.1

12.00.08 - кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право

**ОСНОВНІ ОРІЄНТИРИ ВІДМЕЖУВАННЯ ОКРЕМИХ
ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ВОДНІ РЕСУРСИ, ВІД
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

**MAIN ORIENTERS OF SEPARATING OF CRIMES FROM
ADMINISTRATIVE OFFENSES IN THE FIELD OF WATER RESOURCES
PROTECTION**

Берднік І.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального права та правосуддя

юридичного факультету

Чернігівського національного технологічного університету

У статті проводиться відмежування злочинів, що посягають на водні ресурси, від адміністративних правопорушень. Здійснюється аналіз складів злочинів, що посягають на водні ресурси, та складів адміністративних правопорушень, що посягають на водні ресурси. Співвідношення положень КК, що передбачають відповідальність за злочинні посягання на водні ресурси, та відповідних положень КУпАП здійснюється за об'єктивними і суб'єктивними ознаками складів злочинів.

Ключові слова: злочин, адміністративні правопорушення, вода, водні ресурси, природний об'єкт, кримінально-правова охорона.

В статье проводится отграничения преступлений, посягающих на водные ресурсы, от административных правонарушений. Осуществляется анализ составов преступлений, посягающих на водные ресурсы, и составов

административных правонарушений, посягающих на водные ресурсы. Соотношение положений УК, предусматривающие ответственность за преступные посягательства на водные ресурсы, и соответствующих положений КУоАП осуществляется по объективным и субъективным признакам составов преступлений.

Ключевые слова: преступление, административные правонарушения, вода, водные ресурсы, природный объект, уголовно-правовая охрана.

The author have studied the problem of separating administrative offenses from crimes in the area of water resources protection on the basis of existing in modern legal science criteria such as the composition and socially dangerous of acts.

The correct solution of the question of delimitation of crimes from other offenses is essential for compliance with both general and sectoral principles of law. The separating of administrative offenses from crimes should be based on the basic criteria: subjective side; a subject who committed the offense; material (public danger); and auxiliary criteria: the criterion of punishment; procedural; range of persons (bodies) authorized to consider such cases.

Key words: crime, administrative offenses, water, water resources, natural object, criminal law protection.

Постановка проблеми. Одним з найголовніших правових засобів гарантування реалізації положень законодавства з охорони навколишнього природного середовища та дотримання екологічних прав громадян, підтримання відповідного рівня екологічного правопорядку виступає юридична відповідальність за екологічні правопорушення в цілому, та у сфері використання та охорони водних ресурсів, зокрема. Умовою застосування такої відповідальності є вчинення правопорушення, яке посягає на визначену систему суспільних благ та цінностей, в тому числі різноманіття водних об'єктів.

Стан опрацювання. Проблеми відмежування злочинів, що посягають на водні ресурси, від адміністративних правопорушень були предметом дослідження в роботах таких вчених, як: Берзін П.С., Гавриш С.Б., Дудоров О.О., Матвійчук В.К., Присяжний В.М.

Метою цієї статті є визначення основних орієнтирів відмежування деяких злочинів, що посягають на водні ресурси, від адміністративних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Логічно, що необхідність розмежування злочинів та адміністративних правопорушень в законодавстві, об'єктом посягання яких є довкілля, виявляється повсякчасно. Розгляд різноманітних джерел, які торкаються даної проблеми, підтвердив, що ані наука, ані судова практика не дає чітких рекомендацій з цього питання. Немає таких загальних вказівок і в чинному законодавстві. Таке явище негативно відбивається на охороні, раціональному використанні, відтворенні та оздоровленні природних об'єктів, а також неухильному дотриманні законності при застосуванні адміністративного і кримінального законодавства та інших нормативних актів. Значна частина кримінально-правових норм природоохоронного спрямування аналогічна до адміністративно-правових, зустрічається їх пряме зіткнення, що доводить актуальність проблеми остаточного розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності у сфері раціонального природокористування.

При розкритті особливостей правового розмежування окремих видів відповідальності за правопорушення, об'єктом посягання яких є водні ресурси, слід звернути увагу на положення ст. 110 Водного кодексу України, яка містить перелік визначених правопорушень. До них, серед інших, належать: самовільне захоплення водних об'єктів; забруднення та засмічення вод; порушення режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду; руйнування русел річок, струмків та водотоків або порушенні природних умов поверхневого стоку під час будівництва і експлуатації автошляхів, залізниць та інших інженерних комунікацій; введення в експлуатацію підприємств, комунальних та інших об'єктів без

очисних споруд чи пристроїв належної потужності; недотримання умов дозволу або порушенні правил спеціального водокористування; самовільне проведення гідротехнічних робіт (будівництво ставків, дамб, каналів, свердловин); порушення правил ведення державного обліку вод або перекрученні чи внесенні недостовірних відомостей в документи державної статистичної звітності; пошкодження водогосподарських та гідрометричних споруд і пристроїв, порушенні правил експлуатації та встановлених режимів їх роботи; незаконне створення систем скидання зворотних вод у водні об'єкти, міську каналізаційну мережу або зливну каналізацію та несанкціонованому скиданні зворотних вод; використання земель водного фонду не за призначенням; неповідомлення (приховування) відомостей про аварійні ситуації на водних об'єктах; відмова від надання (приховування) проектної документації та висновків щодо якості проектів підприємств, споруд та інших об'єктів, що можуть впливати на стан вод, а також актів і висновків комісій, які приймали об'єкт в експлуатацію; порушення правил охорони внутрішніх морських вод та територіального моря від забруднення та засмічення [1].

Переважає більшість ознак названих правопорушень охоплюється відповідними ознаками складів злочинів та адміністративних правопорушень, що посягають на водні ресурси. В той же час, низка злочинів невеликої тяжкості (до яких належать злочини проти довкілля) та адміністративних правопорушень за своїм змістом є доволі схожими; в окремих випадках спостерігається ідентичність назв норм, які регулюють відповідальність за те чи інше правопорушення. Дослідження положень адміністративного та кримінального закону показало, що діяння, які посягають на окремі елементи довкілля, є найчисельнішою за схожістю групою норм. Зауважимо, що виходячи з вищевикладеного, на практиці досить дискусійним є проблема відмежування екологічних злочинів та адміністративних правопорушень. Маємо необхідність звернутися до Постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» № 17 від 10 грудня 2004 року, в якій суд акцентував на наступному: оскільки більшість

статей, якими передбачено відповідальність за злочини й адміністративні правопорушення проти довкілля, є бланкетними, судам слід ретельно з'ясувати, яким саме законодавством регулюються правовідносини, пов'язані з використанням та охороною відповідного природного ресурсу (землі, надр, вод, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу тощо) [2]. Зважаючи на це, поведемо детальний порівняльний аналіз існуючих в законодавстві норм, які містять заходи юридичної відповідальності за вчинення того чи іншого правопорушення у сфері водних ресурсів.

Визначимо, що причиною законодавчої комплікації очевидно виступає подібність об'єктивних ознак досліджуваних злочинів і адміністративних правопорушень, а саме: порушення правил рибальства, полювання, заготівлі деревини, розробки надр, збереження чистоти водного басейнів тощо. Вирішення існуючого питання дещо спрощується, коли фактори, що впливають на ступінь суспільної небезпечності правопорушень, враховуються законодавцем безпосередньо в диспозиціях кримінально-правових норм.

Достатньо ґрунтовний опис відмежувальних ознак злочинів проти навколишнього природного середовища від аналогічних адміністративно-правових деліктів, дає В.К. Матвійчук. Так, дослідник акцентує, що при порівнянні статей КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти довкілля, і відповідних статей КУпАП, то очевидним є вирішення проблеми відмінностей правопорушень міститься в загальних відмежувальних ознаках, до яких належать: 1) суспільна небезпечність; 2) кримінальна (адміністративна) протиправність; 3) винність; 4) караність (адміністративне стягнення); 5) вчинення суб'єктом злочину (вчинення суб'єктом адміністративно-правового діяння). Однак, вирішити питання про відмежування складів злочинів проти навколишнього природного середовища та аналогічних адміністративно-правових деліктів неможливо лише на основі загальних відмежувальних ознак. Адже вирішення проблеми відмежування складів злочинів від аналогічних адміністративних проступків, можливо лише шляхом пошуку більш конкретних відмежувальних ознак [3, с. 241-242].

Зауважимо, що Розділ VIII «Злочини проти довкілля» КК України та Глава 7 «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини» КУпАП об'єднують статті, що покликані регулювати встановлений порядок використання, охорони та відтворення окремих компонентів навколишнього природного середовища (окремих видів природних ресурсів). Але, ґрунтовний аналіз змісту кожної із норм, закріплених у цих статтях, показує що переважна більшість прямо чи опосередковано стосується саме водних природних ресурсів. Це можна прослідкувати на наступних прикладах: предметом посягання ст. 239 КК «Забруднення або псування земель» є землі будь-якого цільового призначення, тоді як Земельний кодекс України до земель відносить «усі землі в межах території України, в тому числі *острови та землі, зайняті водними об'єктами...*»; ст. 240 «Порушення правил охорони або використання надр» регулює відносини щодо надр та корисних копалин, і знову ж таки, Кодекс України про надра, надрами називає частину земної кори, що розташована під поверхнею суші та *дном водоймищ* і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння, а в Переліку корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення, затвердженому Постановою КМУ від 12 грудня 1994 року № 827, як корисні копалини також значаться *підземні води (мінеральні (лікувальні, лікувально-столові, природні столові), питні (для централізованого та нецентралізованого водопостачання), промислові, технічні, теплоенергетичні), поверхневі води (ропа (лікувальна, промислова))*; предметом посягання ст. 248 КК «Незаконне полювання» є дикі звірі та птахи, які охороняються законом і можуть бути об'єктами полювання, Закон України «Про тваринний світ» до диких тварин відносить хордових, в тому числі хребетних (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, *риби* та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі. Тому, для вивчення

питання виокремлення орієнтирів відмежування злочинів, які посягають на водні природні ресурси та об'єкти від аналогічних адміністративно-правових деліктів, слід детально проаналізувати склади злочинів, передбачених Розділом VIII КК України.

При співставленні ст. 239 КК та ст. 52 КУпАП, слід враховувати наступне: суспільна небезпечність діяння, передбаченого ч. 1 ст. 239 КК, полягає у тому, що ці дії завдають шкоду навколишньому природному середовищу в цілому та земельним ресурсам держави зокрема і, крім того, можуть негативно впливати на життя та здоров'я людей. Якщо ж такі дії не створювали небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, вони можуть бути кваліфіковані за ст. 52 КУпАП «Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель».

Проведемо розмежування злочину, передбаченого ст. 239-2 КК та адміністративного проступку, передбаченого ст. 53-4 КУпАП. Кримінальна відповідальність за злочин, який передбачено ч. 1 ст. 239-2 КК «Незаконне заволодіння поверхневим (грунтовим) шаром земель водного фонду в особливо великих розмірах» настає, коли такі дії полягають в незаконному заволодінні, тобто без отриманого від спеціально уповноваженого органу влади дозволу, поверхневим (грунтовим) шаром земель водного фонду в обсязі, більшому, ніж десять кубічних метрів. За самі дії, вчинені в обсязі, меншому ніж десять кубічних метрів, може наставати адміністративна відповідальність за ст. 53-4 КУпАП «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель».

Як вбачається в аналізі диспозицій цих статей, єдиною відмежувальною ознакою є ознака об'єктивної сторони «в особливо великих розмірах». Згідно з роз'ясненням Пленуму Верховного Суду України, даному у п. 5 Постанови «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля», істотна шкода - це не тільки кількісні та вартісні критерії, а й інші обставини, що мають значення для вирішення цього питання. Це визначення не містить чітких критеріїв, крім того, таке нечітке тлумачення поняття

«істотна шкода» дає можливість визнати будь-яку шкоду істотною, навіть без пояснення, чому вона визначена такою. Тому в цьому випадку істотну шкоду можна трансформувати у кількісний критерій – поняття «у особливо великих розмірах», саме ця обов'язкова ознака дає змогу розмежувати злочин, передбачений ст. 239-2 КК України, від адміністративного проступку.

В той же час, у назві ст. 53-4 КУпАП та її диспозиції як рівнозначні вживаються поняття «грунтовий покрив» та «поверхневий шар», тоді як у ст. 239-2 КК законодавець використав термін «грунтовий» як уточнюючий стосовно терміна «поверхневий». Пояснення цьому полягає в наступному: відповідно до положень законодавства ґрунт - це верхній шар землі, до якого серед іншого входить морське, річкове та інше дно. Отже, ґрунтовий шар може знаходитися як на суші, так і під водою (дно), і характеризується основною особливістю - родючістю (здатністю задовольнити потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі і теплі в достатніх кількостях для їх нормального розвитку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту). Тоді як ознака «поверхневий» вказує на те, що предмет злочину, передбаченого ст. 239-2 КК України, перебуваючи в складі земної кори, може знаходитись тільки на межі твердої оболонки Землі з іншими середовищами. Відтак, землі водного фонду за цією ознакою можна поділити на ті, що межують із водою - тобто виступають дном та безпосередньо покриті водою, і на ті, що межують з повітрям, тобто прилеглі до водойм. Такий розподіл землі водного фонду можна розуміти як певне нероздільне співвідношення землі з водним фондом. Землі водного фонду самі по собі (без водного об'єкта) існувати не можуть, вони будуть такими тільки при умові певної причетності до водних об'єктів. А звідси можна стверджувати, що поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду невіддільний від водних об'єктів.

Певні труднощі виникають при розмежуванні злочинів, передбачених ст. 239-1, 239-2 КК та ст. 53-3, 53-4 КУпАП. Так, у ст. 239-1 КК передбачено відповідальність за незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель, яке за видом злочинної дії аналогічне ст. 239-2 КК України. На

сьогодні більшість вчених схиляються до думки, яка зазначається і в коментарях до КК України, що фактично під незаконним заволодінням ґрунтовим покривом треба розуміти зняття та перенесення родючого шару ґрунту земельної ділянки, вчинене всупереч встановленому порядку. Подібна норма міститься у ст. 53-3 КУпАП, де окремо передбачена відповідальність за зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу, а також невиконання умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту. На перший погляд, законодавець відокремив у КК та КУпАП поняття «зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу» та «незаконне заволодіння ґрунтовим покривом поверхневим шаром земель», але залишається відкритим питання, які дії передбачає ст. 239-2 КК та ст. 53-4 КУпАП, якщо «зняття та перенесення» передбачені відповідно ст. 239-1 КК та ст. 53-3 КУпАП.

При порівнянні ст. 240 КК та ст. 57, 58 КУпАП, зауважимо, що зважаючи на те, що предметом цього злочину визначаються надра і корисні копалини загальнодержавного значення у природному стані, тобто природні мінеральні утворення органічного та неорганічного походження, що знаходяться у надрах, на поверхні землі, у джерелах вод і газів та на дні водоймищ, які за кількістю, якістю та умовами залягання є придатними для промислового використання, існує необхідність дослідження визначеної норми в рамках даної роботи. Існує також точка зору на предмет даного злочину, яка полягає в тому, що до нього належать: корисні копалини, порожні породи, рідкісні мінералогічні, палеонтологічні утворення, підземні води, а також ділянки такого простору, які виступають у вигляді природних та техногенних порожнин, ділянки, що використовуються з метою чи без мети видобування корисних копалин або зовсім не використовуються, а також родовища корисних копалин, що входять та розташовані на поверхні землі [4, с. 8]. Це, у свою чергу підтверджує необхідність детального дослідження даної норми.

Злочин, передбачений ч. 1 ст. 240 КК «Порушення правил охорони або використання надр», встановлює кримінальну відповідальність за порушення встановлених правил охорони надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля. Порушення встановлених правил охорони та використання надр полягає у діях осіб, які здійснюють користування надрами на законних підставах, проте допускають при цьому порушення термінів користування, місця, розміру й виду користування надрами та інших умов і правил, що забезпечують безпеку людей і надр.

Якщо у КК України згадається узагальнююче поняття «порушення правил охорони надр», то КУпАП у ст. 57 при аналогічній назві правової норми, дає розширений перелік правопорушень, які тягнуть за собою адміністративну відповідальність: самовільна забудова площ залягання корисних копалин, невиконання правил охорони надр і вимог щодо охорони довкілля, знищення або пошкодження спостережних режимних свердловин на підземні води (такі спеціальні спостережні режимні свердловини мають обов'язково встановлюватися підприємствами, установами, організаціями з метою охорони підземних вод при користуванні надрами); вибіркова відробка багатих ділянок родовищ; невиконання вимог щодо приведення гірничих виробок і бурових свердловин, які ліквідуються або консервуються, в стан, що забезпечує безпеку населення; порушення особливих умов спеціального дозволу на користування надрами. Перелічені діяння прямо кореспондують положенням ст. 56 Кодексу України про надра, яка до основних вимог в галузі охорони надр відносить: забезпечення повного і комплексного геологічного вивчення надр; додержання встановленого законодавством порядку надання надр у користування і недопущення самовільного користування надрами; раціональне вилучення і використання запасів корисних копалин і наявних у них компонентів; недопущення шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами, на збереження запасів корисних копалин, гірничих виробок і свердловин, що експлуатуються чи законсервовані, а також підземних споруд; охорона родовищ корисних копалин від затоплення,

обводнення, пожеж та інших факторів, що впливають на якість корисних копалин і промислову цінність родовищ або ускладнюють їх розробку; запобігання необґрунтованій та самовільній забудові площ залягання корисних копалин і додержання встановленого законодавством порядку використання цих площ для інших цілей; запобігання забрудненню надр при підземному зберіганні нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захороненні шкідливих речовин і відходів виробництва, скиданні стічних вод; додержання інших вимог, передбачених законодавством про охорону навколишнього природного середовища.

Щодо порушення правил і вимог проведення робіт по геологічному вивченню надр, то таке діяння підлягає кваліфікації за ст. 58 КУпАП.

Об'єктивну сторону ч. 2 ст. 240 КК складає: порушення встановлених правил використання надр; незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення. Тому, для розмежування доцільно звернути увагу на сукупність таких елементів, як вид корисних копалин та факт створення таким діянням небезпеки для життя, здоров'я чи довкілля: адміністративна відповідальність передбачена за незаконне видобування корисних копалин місцевого значення, а за незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення передбачена кримінальна відповідальність.

За змістом збігаються також норми ст. 239-2 КК України, яка передбачає незаконне заволодіння в межах земель водного фонду поверхневим (грунтовим) шаром в особливо великих розмірах та згаданої вище ст. 57 КУпАП. Об'єктивна сторона даного злочину встановлює кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння, без отримання від уповноваженого органу влади спеціального дозволу, поверхневим (грунтовим) шаром земель водного фонду в обсязі, більшому ніж десять кубічних метрів при проведенні будівельних, днопоглиблювальних робіт, видобуванні піску і гравію, прокладанні кабелів, трубопроводів та інших комунікацій, здійсненні зазначених та інших робіт у місцях, де це прямо заборонено чинним зако-

нодавством, та якщо зазначені дії було вчинено без відповідного дозволу. Тому, фактично дана стаття включає незаконний видобуток корисних копалин у межах земель водного фонду.

Значні розбіжності мають склади злочину, передбаченого ст. 242 КК і адміністративно-правового делікту, передбаченого ст. 59 КУпАП. Суспільна небезпечність злочину, передбаченого ст. 242 КК «Порушення правил охорони вод», полягає в тому, що він посягає на водні об'єкти, які складають основу всього живого на землі, шляхом їх забруднення, зміни властивостей або виснаження, що створює реальну небезпеку для життя та здоров'я людей, а також довкілля. Порушення правил охорони вод полягає у дії або бездіяльності по невиконанню вимог спеціальних нормативно-правових актів з питань екологічної безпеки, які регулюють питання охорони вод, а саме Водного кодексу України, ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», ЗУ «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» та інших. Розмежування такого злочину та адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 242 КК відбувається за такими ознаками, як «... створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля»; «загибель або захворювання людей, масова загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки», тоді як конструкція складу адміністративного правопорушення охоплюється тільки категоріями «забруднення і засмічення вод», без вказівки на імовірні наслідки таких діянь.

Зазначимо також, що ч. 1 ст. 59 КУпАП співвідноситься із ч. 1 ст. 242 КК як частина і ціле. Хоча, обидва склади правопорушень, передбачені згаданими приписами, є матеріальними, можливість настання, крім проміжних, ще і кінцевих наслідків для складу злочину, характеризує таку кримінально-правову норму, як норму про ціле у питанні конкуренції названих норм. Подолання такого співвідношення норм полягає у перевазі при застосуванні норми про ціле над нормою про частину.

Однак, названі критерії відмежування є досить умовними і не можуть вважатися остаточними, адже і КК України, і КУпАП встановлює

відповідальність за діяння, що зумовлюють забруднення вод. У КК України обов'язковою ознакою складу злочину, закріпленого у ч. 1 ст. 242 названо створення небезпеки для життя, здоров'я чи для довкілля. Але саме забруднення автоматично створює реальну небезпеку заподіяння шкоди життю чи здоров'ю людини і є реальною шкодою довкіллю. Тому зазначена законодавча колізія залишається відкритою та потребує законодавчого роз'яснення.

Злочин, передбачений ст. 243 КК та адміністративне правопорушення, описане в ст. 59-1 КУпАП, мають значні відмінності. Так, для злочину властиве ширше коло предметів злочину (додатково води виключної (морської) економічної зони України). Це стосується також і місця вчинення злочину (для злочину додатково таким є відкрите море), а також засоби і наслідки, перераховані в диспозиціях чч. 1-3 ст. 243 КК. Однак, що стосується способів вчинення адміністративного проступку, спостерігається можливість як забруднення, так і засмічення територіальних і внутрішніх морських вод, шляхом скидів із суден, здійснених без дозволу спеціально уповноважених на те державних органів або з порушенням встановлених правил. Порівнюючи дані норми, встановлено, що вони співвідносяться як загальна та спеціальна, де спеціальний характер має саме кримінально-правова норма, внаслідок вказівки на засоби вчинення злочину – матеріали чи речовини, шкідливі для життя чи здоров'я людей, відходи. Тому при кваліфікації вчиненого необхідно детально співставити ознаки фактично вчиненого діяння з ознаками, переліченими у диспозиціях досліджуваних норм.

Аналіз ст. 244 КК «Порушення законодавства про континентальний шельф України» показує, що вона немає аналогів в адміністративному законодавстві.

Відмежування ст. 245 КК, ст. 77 та ст. 77-1 КУпАП можливо з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних ознак визначених правопорушень. Так, для злочину чітко визначено предмет, а саме лісові масиви, зелені насадження навколо населених пунктів, уздовж залізниць або інші такі

насадження (такі, що знаходяться у безпосередньому взаємозв'язку з водними об'єктами); об'єктивна сторона - активний вольовий акт, тобто дія, певний спосіб вчинення злочину - шляхом підпалу, іншим загальнонебезпечним способом, місце вчинення злочину - саме територія лісового масиву, вздовж залізниць, навколо населених пунктів; наслідки - зокрема, загибель людей, масова загибель тварин, інші тяжкі наслідки. Для конструкції ст. 77 КУпАП законотворець використав тільки вказівку на спосіб вчинення - необережне поводження з вогнем, звузив категорію «місце вчинення проступку», охопивши нею тільки ліси, і наслідки - виникнення лісової пожежі або поширення її на значній площі, без розкриття поняття «порушення вимог пожежної безпеки». Однак, КУпАП містить також ст. 77-1, яка, доповнюючи попередню, складає конкуренцію названій ст. 245 КК. Її положення розширюють предмет посягання стернями, луками, пасовищами, ділянками із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, рослинністю або її залишками та опалим листям на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, іншими зеленими насадженнями та газонами у населених пунктах, рослинністю в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, закріплюють спосіб вчинення правопорушення – випалювання, тобто свідомий активний вольовий акт особи, а також вказують на незаконність такого випалювання - без дозволу органів державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища або з порушенням умов такого дозволу. Отже, діяння, передбачені ст. 77 та ст. 77-1 КУпАП відрізняються від складу злочину, який міститься в ст. 245 КК саме за об'єктивними ознаками цих діянь.

Істотно відрізняються за об'єктивними ознаками злочин, передбачений ст. 249 КК, і адміністративно-правовий делікт, передбачений ст. 85 КпАП. Так, злочин різниться: предметом (більш детальний перелік предметів посягання); способом (масове знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу); суб'єктом (особою, раніше судимою за такий же злочин).

Відповідальність за злочин, передбачений ст. 249 КК, настає лише за умови, коли діями винної особи завдано істотну шкоду. На те, що шкода є істотною, може вказувати наступне: знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, водних тварин чи рослин або риби чи тварин, вилов яких заборонено та ін. Якщо внаслідок вчинених дій істотна шкода не настала, винна особа, за наявності до того підстав, може нести адміністративну відповідальність за ч. 3 або ч. 4 ст. 85 КУпАП.

Необхідно зазначити, що для ст. 250 КК «Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів» у КУпАП немає аналогів. В той же час, існуюча судова практика розгляду кримінальних проваджень даної категорії показує, що шкода при проведенні вибухових робіт завдається не лише рибним запасам, але й диким водним тваринам. Тому ст. 250 КК можна співставити із ч. 4 ст. 85 КУпАП, яка передбачає відповідальність за грубе порушення правил рибальства (рибальство із застосуванням вогнепальної зброї, електроструму, вибухових або отруйних речовин, інших заборонених знарядь лову ...). Розмежування даних складів злочину і правопорушення слід проводити за такою ознакою як спрямованість діяння, тобто кінцева мета, яку переслідує винна особа: якщо умисел спрямовувався на здійснення певних вибухових робіт, які потягли за собою порушення правил охорони рибних запасів (тобто ставлення винного до наслідків у формі непрямого умислу або необережності), діяння потребує кваліфікації за ст.250 КК; у випадку ж здійснення таких вибухових заходів з метою видобутку риби або інших водних тварин, має місце адміністративний делікт.

Висновки. Виходячи із зазначеного вище співвідношення положень КК, що передбачають відповідальність за злочинні посягання на водні ресурси, та відповідних положень КУпАП слід зробити наступні висновки:

По-перше, найбільш типовими ситуаціями, які слід враховувати у такому співвідношенні, є: 1) коли норма КК містить ознаки, що сформульовані в нормі КУпАП, але в КК взагалі не визначені; 2) коли норма КК визначає

ознаки, що є тотожними з ознаками, закріпленими у нормі КУпАП; 3) коли у відповідній нормі КУпАП взагалі не передбачаються «зменшені розміри» предмета злочину та/або заподіяної шкоди порівняно з відповідними ознаками складу злочину певного виду.

По-друге, у процесі співвідношення зазначених норм КК, що передбачають відповідальність за злочинні посягання на водні ресурси, та відповідних норм КУпАП не було виявлено інших (очевидно, нетипових) ситуацій, коли: 1) в нормі КУпАП визначені ознаки предмета або шкідливих наслідків у складі адміністративного правопорушення, але у відповідних, так би мовити «суміжних» нормах КК (тобто які містять склад «суміжного» злочину), вони прямо, текстуально не відображені; 2) відповідальність за вчинення правопорушення, що посягає на водні ресурси, в КК та КУпАП так би мовити «дублюється».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Водний кодекс України : Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР // Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр/paran23#n23> (дата звернення: (29.06.2018)).

2. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17 // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / Верховний Суд України ; за заг. ред. В. Т. Маляренка. К.: Юрінком Інтер. 2005. С. 340-348.

3. Матвійчук В. К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія. К.: Національна академія управління, 2011. 368 с.

4. Шем'яков О. П. Правове регулювання використання та охорони надр: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / О. П. Шем'яков . Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2003. 19 с.